

Waardestelling

NV. Apparatenbouw Van der Meiden

Nijverheidsweg-Noord 42, Amersfoort

De Onderste Steen
Broerdijk 15
6523 GM Nijmegen
Tel. 024-6635956 / 06-28321525
info@onderstesteen.com
www.onderstesteen.com

Object

NV. Apparatenbouw Van der Meiden

Adres: Nijverheidsweg-Noord 42, 3812 PM Amersfoort

Status: geen

Ontwerp- /Bouwjaar: 1950 / 1951

Architect: Ingenieurs- en architectenbureau Op ten Noort-Blijdenstein, Utrecht (nieuwbouw); Architectenbureau Johs. H. Blom, Amersfoort (uitbreiding)

Uitvoering: NV. Schokbeton uit Kampen (nieuwbouw); Staal- en houtbouwindustrie Jan Kuipers, Nunspeet (uitbreiding)

Oorspronkelijke functie: apparatenfabriek

Huidige functie: bedrijfspand

Bijgebouwen: transformatorhuis

Bezocht: 30 oktober 2019 (interieur slechts deels toegankelijk)

Uitvoering

De Onderste Steen, drs. M. Kruidenier

Broerdijk 15

6523 GM Nijmegen

Opdrachtgever

Stichting Industrieel Erfgoed in de Stad Amersfoort (Siesta)

Augustijnenhove 19

3834 ZP Leusden

Inleiding

Gezien de ontwikkelingen rondom de Kop van Isselt heeft de Stichting Industrieel Erfgoed in de Stad Amersfoort (Siesta) in 2010 opdracht gegeven aan het architectuurhistorisch onderzoeks- en adviesbureau *De Onderste Steen* te Nijmegen om een beknopt onderzoek te doen naar de cultuurhistorische en architectuurhistorische waarden van de voormalige stoomluciferfabriek (later: kleurstoffenfabriek Warner Jenkinson) aan de Kleine Koppel 39-40 te Amersfoort. Deze 'quick scan' is vervolgens - op verzoek van de Gemeente Amersfoort - uitgebreid tot een volwaardig waardestellend onderzoek.¹

Inmiddels staat de planvorming voor de Kop van Isselt niet stil. Siesta heeft daarom besloten om ook de cultuurhistorische en architectuurhistorische waarden van enkele andere panden door *De Onderste Steen* te laten onderzoeken, te beginnen met de panden aan de Nijverheidsweg-Noord 40-40a en Nijverheidsweg-Noord 42. Het gaat om respectievelijk de voormalige naamlatenfabriek NV. NeNaFa en de NV. Apparatenbouw Van der Meiden. Beide gebouwen zijn kort na de Tweede Wereldoorlog tot stand gekomen. Dit rapport geeft de bevindingen over de NV. Apparatenbouw Van der Meiden (Nijverheidsweg-Noord 42) weer.

Opzet

Het rapport is samengesteld op basis van archief- en literatuuronderzoek en veldwerk ter plaatse. Van het fabrieksgebouw kon alleen het noordelijk deel van de fabriekshal en een deel van het zuidelijke bouwdeel worden bezocht. De in dit rapport gehanteerde onderzoeksmethode is gebaseerd op de werkwijze van de *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)* en eerdere ervaringen die het bureau *De Onderste Steen* de laatste twintig jaar heeft opgedaan.

Na een korte inleiding over het bedrijf en de totstandkoming van het fabrieksgebouw zullen de cultuurhistorische, architectuurhistorische en stedenbouwkundige waarden worden besproken. Ook zal aandacht worden besteed aan aspecten zoals zeldzaamheid en gaafheid. Het rapport eindigt met een conclusie / aanbevelingen en enkele bijlagen (gebruikte bronnen / herkomst afbeeldingen en afbeeldingen).

Nijmegen, 6 december 2019

¹ De Onderste Steen, *Voormalige kleurstoffenfabriek Warner Jenkinson, Kleine Koppel 39-40 - Amersfoort*, waardestellend onderzoek, uitgevoerd in opdracht van de Stichting Industrieel Erfgoed in de Stad Amersfoort (Siesta), december 2010. In 2017 heeft er een aanvullend onderzoek plaatsgehad in verband met de plannen tot herbestemming van het complex.

Historie

Industrieterrein Isselt

Van oudsher was het gebied langs de rivier de Eem tussen de oude binnenstad en de gemeente Soest in gebruik als weidegrond. Zo is de naam Koppel (Kleine Koppel, Grote Koppel en Koppelpoort) waarschijnlijk een afgeleide van het Oost-middel nederlandse woord 'coppel', dat 'gemeenschappelijke weide' betekent. Aan het eind van de negentiende eeuw had het hier gelegen gebied nog steeds een landelijke uitstraling. Behalve bouwland, weiland en een enkele boerderij bevonden zich er een paar landgoederen en buitenverblijven, die in handen waren van een klein aantal adellijke families: jhr.mr. J.G. Bosch van Drakestein (De Hooiberg), baron F.F.J.H. van Heeckeren (Puntenburg), vader en zoon baron Nepveu (Berg en Dal en Boesembergh / Ma Retraite) en jhr. P.J. van Winter (Huis Eemzicht).

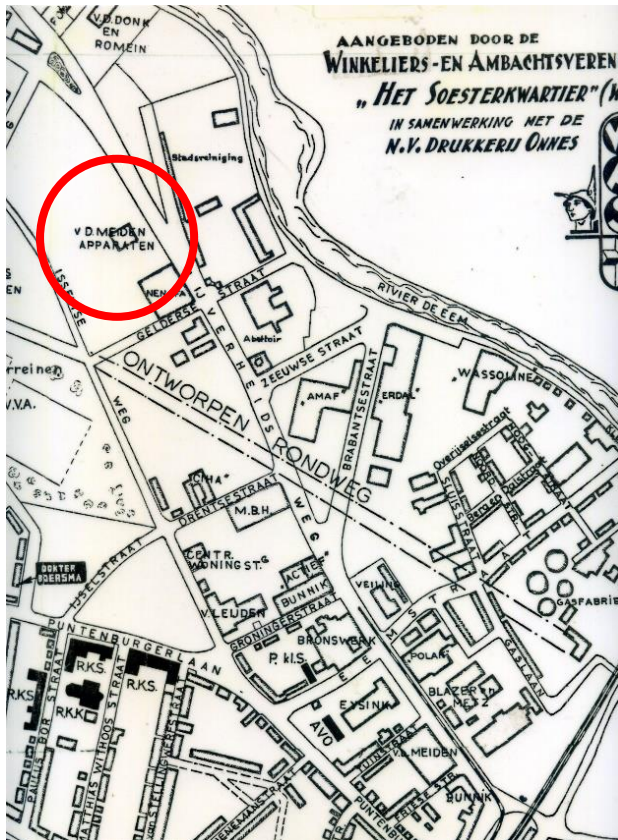
Zicht op Amersfoort ter plekke van het huidige Isselt, gravure Thomas Doesburgh, 1691.

Aan het eind van de negentiende vestigden zich langs de Eem tal van industriële bedrijven, waaronder Stoomluciferfabriek De Eem (1881) en blekerij Eemzicht (1885). Het gebied tussen de Eem en de Puntenburgerlaan werd bestempeld tot industriegebied. Hier werd in de jaren twintig van de twintigste eeuw de Nijverheidsstraat aangelegd, die liep vanaf de spoorlijn Amersfoort-Zwolle tot aan de Geldersestraat, waar zich het gemeentelijke abattoir en de gemeentelijke reiniging bevonden.

Tussen 1952 en 1962 werd de Amsterdamseweg aangelegd, die de Nijverheidsstraat verdeelde in de Nijverheidsweg-Noord en de Nijverheidsweg-Zuid. Het industriegebied tussen de Amsterdamseweg, de rivier de Eem en de gemeentegrens in het noordoosten, werd omgedoopt tot Isselt, vernoemd naar de hier gelegen voormalige, middeleeuwse heerlijkheid. Het oostelijk (en oudste) deel wordt ook wel aangeduid als de 'Kop van Isselt' (en wordt begrensd door de Amsterdamseweg, Industrierweg, Ringweg Koppel, Eemoever, Kleine Koppel en Brabantsestraat).

Isselt ontwikkelde zich in rap tempo tot het grootste en belangrijkste industrieterrein van Amersfoort. Hierin kwam aan het eind van de twintigste eeuw verandering. Vele bedrijven

werden in de jaren '80 overgenomen, gingen failliet of verhuisden naar nieuwe industriegebieden buiten de stad. Grootschalige sloop volgde en het gebied werd langzaamaan getransformeerd tot woongebied. Van de 'oudere' fabriekscomplexen resteren momenteel het complex van Warner Jenkinson aan de Geldersestraat, de voormalige Prodentfabriek (Erdal) aan de Brabantsestraat, Rohm and Haas aan de Kleine Koppel en enkele kleinere, naoorlogse bedrijfscomplexen, zoals de NV. NeNaFa en Van der Meiden aan de Nijverheidsweg-Noord.

Industriegebied Isselt, met daarop geprojecteerd de 'ontworpen rondweg', de latere Amsterdamseweg. Linksboven is het gebouw te zien van de NV. Apparatenbouw Van der Meiden. Plattegrond, ca.1951 (detail).

Isselt, met links de Nijverheidsweg-Noord en rechts de nieuwe Amsterdamseweg in aanleg. In het midden zijn de drie sheddaken van Van der Meiden te zien. Luchtfoto, ca.1952 (detail).

Van der Meiden

In 1895 begon Johan van der Meiden een handel in huishoudelijke apparaten aan de Van Persijnstraat 25 in Amersfoort. Het bedrijf vertegenwoordigde vanaf 1920 Duitse fabrikanten als Junkers & Co. (geisers), Senking (fornuizen, bakkersovens en grootkeukenapparatuur) en Haas & Co. (gietijzeren badkuipen). In 1928 betrok het bedrijf een nieuw pand aan de Nijverheidsstraat 4, tussen de Friesestraat en de Tuinstraat. Het pand was ontworpen door architectenbureau H.A. Pothoven. In 1938 startte men met eigen fabricage, eerst van gasgestookte bakkersovens van het merk Gloria, daarna met noodkachels.

Nijverheidsstraat 4 (later de Nijverheidsweg-Zuid). Foto 1930.

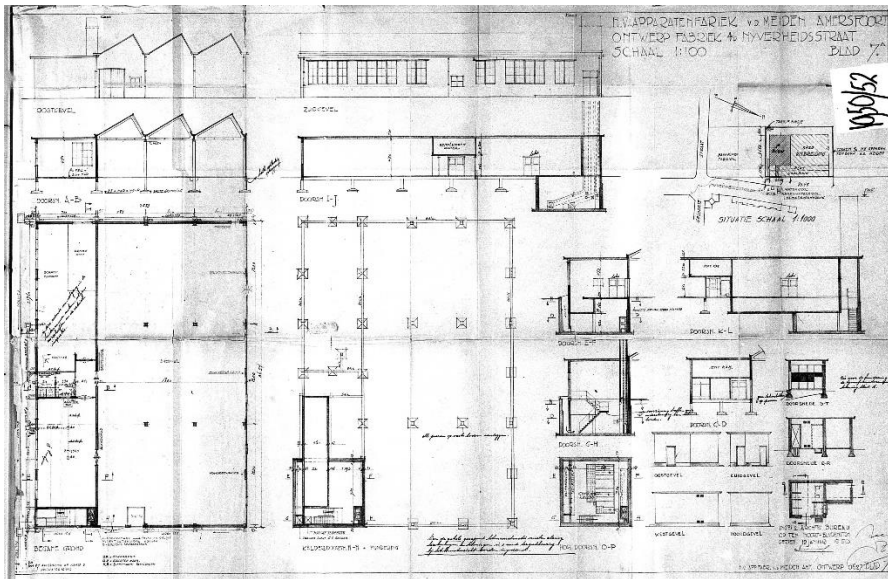
In 1950 werd het bedrijf opgesplitst. De handelsfirma bleef in het oude pand achter, terwijl de fabricageafdeling onder de naam NV. Apparatenbouw Van der Meiden, met Th. Oostinjen als directeur, werd overgebracht naar een nieuw pand aan de Nijverheidsweg-Noord 42.² Het ging het nieuwe bedrijf niet voor de wind. In 1953 werd met het Hengelose Nedalo gefuseerd, maar ook dat bracht geen verbetering in de resultaten. In 1954 ging het bedrijf failliet. Een jaar later werden de opstallen gekocht door Gebr. Van Swaay, een Haags conglomeraat van handels- en productiebedrijven. Van Swaay ging in het pand vanaf 1958, onder directie van Oostinjen, Esta diepvriezers voor huishoudelijk gebruik maken. Dit werd een groot succes, zodat al in 1961 een nieuwe fabriek aan de Nijverheidsweg-Noord 98 moest worden gebouwd.³ Het oude pand aan de Nijverheidsweg-Noord 42 kent sindsdien vele gebruikers. Tegenwoordig zijn er onder andere een garagebedrijf en een kozijnenfabriek in het pand gevestigd.

² De handelsfirma Van der Meiden fuseerde in 1979 en vertrok daarna uit Amersfoort. In 1993 werd het oude pand aan de Nijverheidsstraat 4 (inmiddels Nijverheidsweg-Zuid) afgebroken.

³ In 1968 werd Van Swaay gekocht door het handelsbedrijf Internatio-Muller. Vanaf 1975 ging het bergafwaarts met de fabriek. In 1979 werd het bedrijf geliquideerd.

Nijverheidsweg-Noord 42

Het nieuwe fabrieksgebouw van de NV. Apparatenbouw Van der Meiden werd in 1951 gebouwd, direct ten noorden van de in 1949 gereedgekomen naamplatenfabriek NeNaFa (Nijverheidsweg-Noord 40-40a). De fabriek van Van der Meiden was in 1950 ontworpen door Ingenieurs- en architectenbureau Op ten Noort-Blijdenstein uit Utrecht.⁴ Het bestond uit een eenlaags gebouw met een plat dak, waarin zich de beitserij en de spuiterij bevonden, en een fabriekshal bestaande uit drie 'sheddaken', oftewel zaagdaken.⁵ Links achter de laagbouw werd een transformatorgebouw geplaatst. Het bouwdeel met het platte dak, dat deels onderkelderd werd, en het trafohuisje werden uitgevoerd met een betonskelet, waarvan de uitvoering in handen lag van de NV. Schokbeton uit Kampen. De sheddaken werden opgetrokken uit ijzer.

1950.

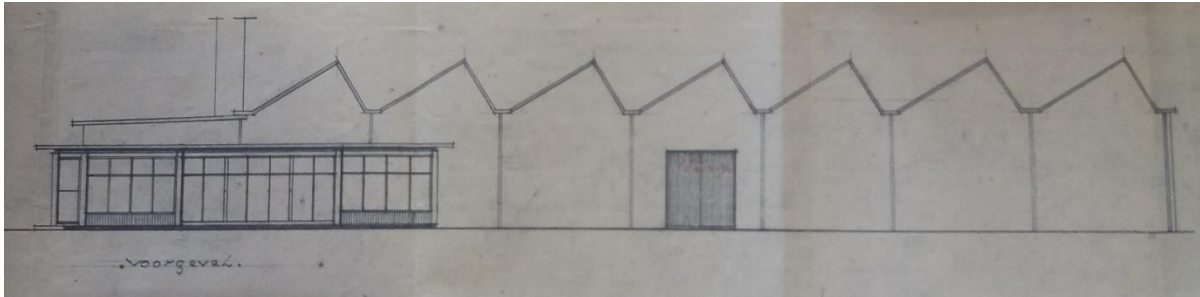

Luchtfoto met het gebouw van de NV. Apparatenbouw Van der Meiden (de drie 'sheds'). Op de foto is de uitbreiding van de fabriek links in voorbereiding, 1956 (detail).

⁴ Dit bureau bestond uit ir. Anton Helmich Op ten Noort (1881-1975) en ir. Julius Johan Blijdenstein (1911-?).

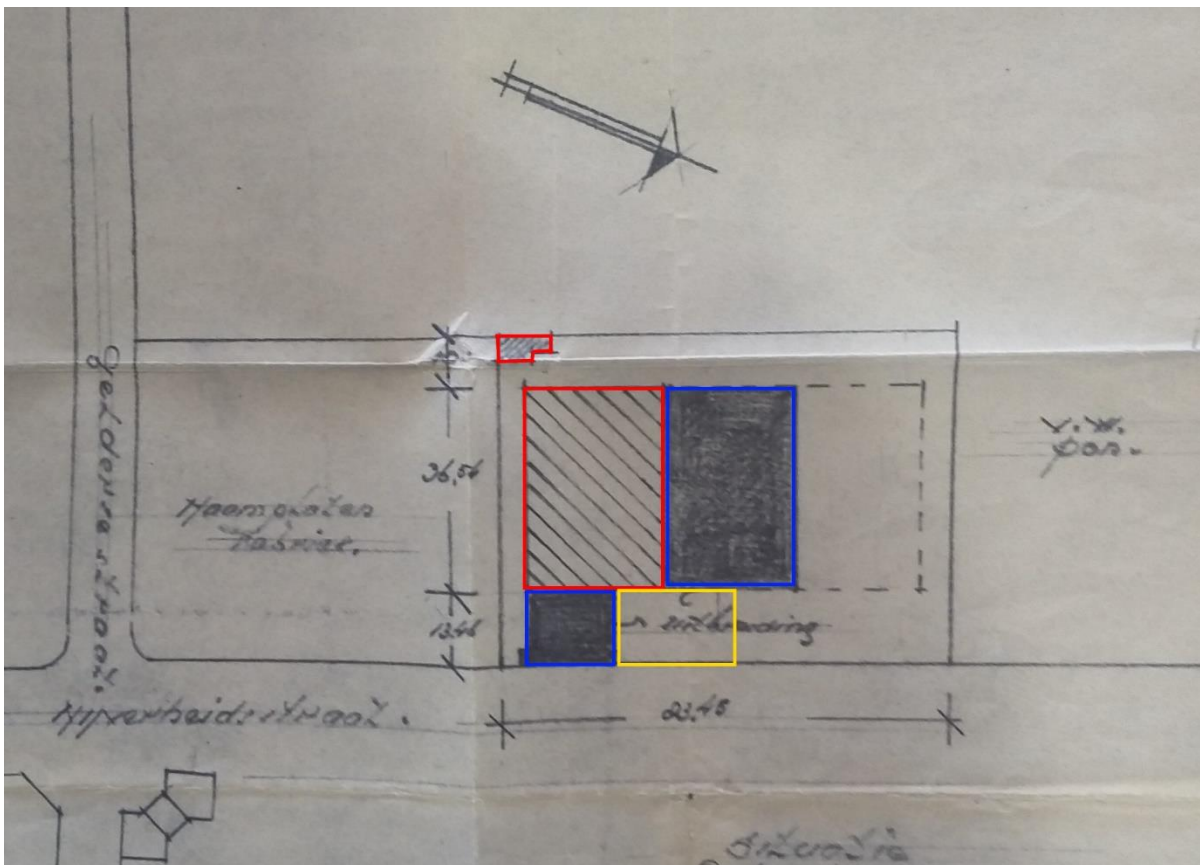
⁵ Een 'sheddak' (ook wel 'zaagdak' of 'zaagtanddak' genoemd) bestaat uit een reeks opeenvolgende daken met twee dakvlakken onder verschillende helling, waarvan de steilste vlakken op het noorden gericht zijn en van glas zijn voorzien. Vooral gebruikt om goede verlichting te verkrijgen in industriehallen.

De nieuwe eigenaar, de Industriële Mij. Gebr. Van Swaay, liet in 1956 het pand uitbreiden naar ontwerp van Johannes Hendricus Blom (1899-?) uit Amersfoort. Ten noorden werden nog eens vier sheds bijgebouwd, terwijl aan de straatzijde een vierkant, eenlaags kantoorgebouwtje werd gerealiseerd, met daarin een toonzaal, een kamer voor de directie en een kamer voor de boekhouder. De dakconstructie werd ontworpen door de Staal- en houtbouwindustrie Jan Kuipers uit Nunspeet.

1956.

Sinds het vertrek van Van Swaay in 1961 is het pand een aantal keren verbouwd. Alhoewel in 1997 een sloopvergunning werd afgegeven, bleef het pand staan. In 1998 werd er een tankstation voor het pand geplaatst.

Schematische weergave van de diverse uitbreidingen:

- Rood = 1951
- Blauw = 1956
- Geel = 1998

Waardering

Om de waarde van dergelijke fabriekscomplexen te kunnen vaststellen, zijn in de loop der tijd diverse methoden ontwikkeld om een bepaalde mate van objectiviteit te waarborgen. De meest gehanteerde methode bestaat evenwel uit een reeks criteria, die de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg (nu: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) in 1991 heeft opgesteld ten behoeve van het Monumenten Selectie Project (MSP).⁶ Deze criteria blijken ook voor de bouwkunst uit de wederopbouwperiode (1940-1965) bruikbaar.

Cultuurhistorische waarden

Het voormalige fabrieksgebouw van de NV. Apparatenbouw Van der Meiden is een van de eerste naoorlogse fabrieksgebouwen die in Amersfoort op bedrijventerrein Isselt werd gerealiseerd. Het vertegenwoordigt hiermee enige cultuurhistorische waarde.

Architectuur- en kunsthistorische waarden

Vanuit architectuurhistorisch oogpunt is het voormalige fabrieksgebouw van de NV. Apparatenbouw Van der Meiden van geringe betekenis. Alhoewel het gebouw zeer zeker architectonische kwaliteiten heeft bezeten, is het gebouw dusdanig gewijzigd dat deze kwaliteiten niet meer als zodanig herkenbaar zijn. Een deel van de betonnen kozijnen van het oorspronkelijke gebouw uit 1951 is vervangen door kunststof exemplaren. Van het kantoorgedeelte dat in 1956 werd aangebouwd zijn alle kozijnen gewijzigd. De voor- en zijgevels van het complex zijn grijs geschilderd en enkele deuren zijn dichtgezet. Van groter belang is de gebruikte constructie: het gebruik van (stalen) sheddaken is kenmerkend voor fabriekscomplexen. Hetzelfde geldt voor de gebruikte betonconstructie van het zuidelijk bouwdeel en het transformatorhuisje. Technische installaties / machinerieën zijn (voor zover bekend) niet meer in het pand aanwezig. Ook kunsthistorische waarden zijn niet aangetroffen.

Stedenbouwkundige en ensemblewaarden

Door de aanleg van de Amsterdamseweg heeft de Nijverheidsweg als doorgaande route sterk aan betekenis ingeboet. Hiermee is ook de ligging van het voormalige fabrieksgebouw van de NV. Apparatenbouw Van der Meiden minder prominent dan in 1951. Het voor het gebouw geplaatste tankstation (1998) onttrekt het gebouw voor een groot deel aan het zicht. Hier komt bij dat de gehele context van het gebouw – door grootschalige sloop en nieuwbouw – in de toekomst zal veranderen. Wel heeft het pand enige relatie met het buurpand aan de Nijverheidsweg-Noord 40-40a, niet alleen wat betreft de ligging aan de Nijverheidsweg, maar ook wat betreft historie (het dateert uit dezelfde periode), als functie (fabriekscomplex) en typologie (sheddakconstructie).

Gaafheid / herkenbaarheid

Zoals gezegd heeft het voormalige fabrieksgebouw van de NV. Apparatenbouw Van der Meiden sterk aan authenticiteit ingeboet door de vele wijzigingen en verbouwingen die na

⁶ Het MSP betrof een landelijke inventarisatie naar bouwkunst uit de periode 1850-1940. Zie: Rijksdienst voor de Monumentenzorg, *Handleiding Selectie en Registratie Jongere Stedebouw en Bouwkunst (1850-1940)*, MSP-MRP, Zeist 1991.

1956 hebben plaatsgevonden. Dit geldt met name voor het exterieur. De aanwezige stalen dakconstructies van de fabriekshallen zijn in tact gebleven.

Zeldzaamheid

Het voormalige fabrieksgebouw van de NV. Apparatenbouw Van der Meiden is een van de weinige (overgebleven) fabriekscomplexen in Amersfoort met een sheddakconstructie. Deze is – voor zover bekend – alleen aanwezig bij de hallen van de Wagenwerkplaats aan de Soesterweg 244 en het buurpand aan de Nijverheidsweg-Noord 40-40a. Bij de Wagenwerkplaats zijn zowel houten, als ijzeren sheddaken aanwezig; de constructie van het pand Nijverheidsweg-Noord 40 is van hout in combinatie met ijzer.

Aanbevelingen

Het gebouw van de NV. Apparatenfabriek Van der Meiden vertegenwoordigt slechts een geringe cultuurhistorische- en architectuurhistorische waarde. Toch kan het gebouw - tezamen met het buurpand Nijverheidsweg-Noord 40-40a - van enige betekenis zijn binnen de gehele ontwikkeling van de Kop van IJssel. Immers: door enkele karakteristieke gebouwen binnen het gebied te handhaven, kan het gebied zijn industriële karakter behouden, hetgeen niet alleen van belang is voor het zichtbaar houden van de historie, maar ook voor het verlenen van een eigen identiteit van het gebied.

Wat betreft het gebouw van de NV. Apparatenfabriek Van der Meiden wordt aanbevolen om in te zetten op behoud van het meest waardevolle en karakteristieke onderdeel, namelijk de zeven sheddaken. Het eenlagig bouwdeel aan de zuidzijde kan aan kwaliteit winnen door het terugbrengen van de oorspronkelijke venster- en roedenindeling.

De Onderste Steen, Michiel Kruidenier

Gebruikte bronnen en literatuur

Literatuur:

- Haslinghuis, E.J., *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek der westerse architectuurgeschiedenis*, Houten/Zaventem 1993 (1ste druk, 2de oplage)
- Jansen, T. en M. Kruidenier, *Amersfoort en de industrie. Een zoektocht naar het industriële verleden van Amersfoort*, Amersfoort 2005
- Lee, H. van der, *Het kwartier is om. Industrie en bedrijvigheid in het Eemkwartier*, Amersfoort 2007

Archieven:

Archief Eemland, Amersfoort (bouwdossiers)

Overig:

www.topotijdreis.nl
www.wikipedia.nl

Herkomst afbeeldingen

Omslag + afb.1 t/m 6 en 8 t/m 13:	De Onderste Steen, Nijmegen
p.4:	Museum Flehite, Amersfoort
p.5 t/m 8:	Archief Eemland, Amersfoort
afb.7:	Siesta / dhr. S. Hekking, Amersfoort

Afbeeldingen

Afb.1. Voorgevel, met links de aanbouw uit 1956 en rechts het tankstation uit 1998.

Afb.2. Voorgevel, rechter deel.

Afb.3. Linker zijgevel.

Afb.4-5. Linker zijgevel, achterste deel, met oorspronkelijke kozijnen en deur.

Afb.6. Rechter zijgevel.

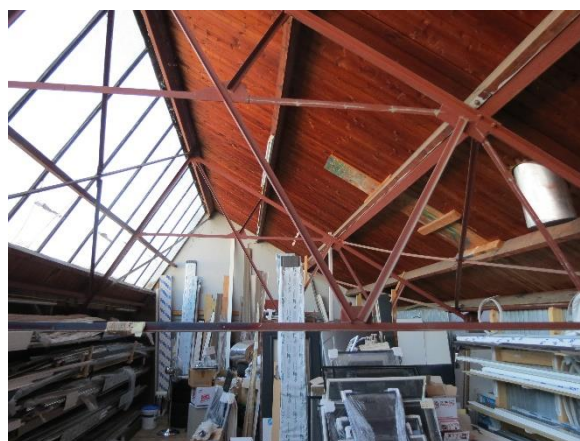
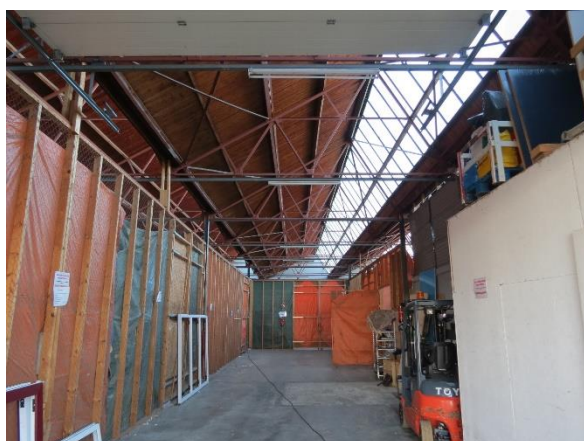
Afb.7. Achtergevel met rechts het transformatorhuis.

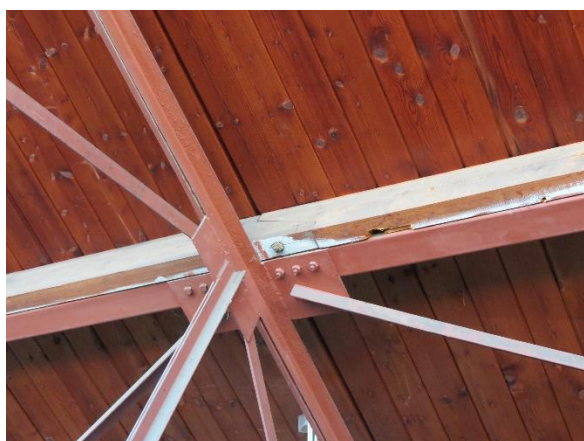
Afb.8-9. Achtergevel, details.

Afb.10. Transformatorhuis.

Afb.11-12. Stalen spanten.

Afb.13. Stalen spanten, detail.